

Плахотнік О. В., Кондратиук А.

ІНТЕРАКТИВНА СТРАТЕГІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються проблеми вдосконалення процесу навчання у вищій школі. Акцент зроблено на тому, що викладачам слід цілеспрямовано оволодівати активними інтерактивними формами й технологіями проведення занять – іграми, тренінгами, кейс-методами, ігровим проєктуванням, креативними техніками і багатьма іншими прийомами, які розвивають базові компетентності та метакомпетентності студента, формують необхідні для професії вміння і навички, створюють передумови для психологічної готовності до впровадження їх у реальну практику.

Ключові слова: процес навчання, інтерактивні технології навчання, базові компетентності і метакомпетентності студента, якість освіти, оптимальна стратегія викладання, сучасні педагогічні технології.

Plakhotnik O. V., Kondratiuk A.

INTERACTIVE STRATEGY OF HIGHER EDUCATION

The problems of education process improvement at higher school are examined. In the article accent is done on teachers who must purposefully master active and interactive forms and technology of activities realization: games, training sessions, case methods, planning interesting techniques and other methods which develop students' basic competences. They form abilities and skills necessary for profession, create pre-conditions for a psychological willingness to implement the mastered abilities and skills in the real practice.

In the article the authors consider the personality of a teacher as one of the central figures in achieving this goal. The success of a teacher, the ability to integrate excellence in students' mind and practice depend on the ability to master modern technologies of the educational process.

Therefore, the main objective of higher education is to train a qualified teacher of the appropriate level and profile, who is competitive on a labour market, competent, actively practises a profession, is oriented in related areas and, moreover, is ready for a constant professional development, social and professional mobility.

One solution to this problem is the modernization of higher education, the transfer of attention from the learning process to its results, the orientation of the content and organization of training toward the competence-based approach and the search for effective mechanisms of its implementation.

Keywords: education process, interactive education technologies, a competence-based student, quality of education, optimal teaching strategy, modern pedagogical technologies.

УДК 377.3:656.61.052

Бабишена М. І.

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ТЕМПЕРАМЕНТУ ЯК БІОЛОГІЧНО ЗУМОВЛЕНОГО ЧИННИКА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ ОФІЦЕРІВ (ЗА МЕТОДИКОЮ Г. АЙЗЕНКА)

У статті досліджено за допомогою методики Г. Айзенка важливий соціальний детермінант – темперамент. Виявлено індивідуальні типологічні компоненти майбутніх суднових офіцерів та зінтерпретовано отримані результати, що дадуть змогу передбачити особливості реакції в міжособистісній взаємодії майбутніх фахівців і правильно зреагувати на них; індивідуалізувати вимоги відповідно до їх особливостей; сформувані позитивне ставлення до навчальної діяльності та її мотивів для подальшої професійної реалізації. Показано порівняльну характеристику показників темпераменту майбутніх суднових офіцерів до формувального етапу дослідження та після нього.

Ключові слова: темперамент, професійно значущі якості майбутніх суднових офіцерів.

Для формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів обов'язковим є врахування темпераменту, оскільки існує значний діапазон відмінностей між людьми – розходження за глибиною, інтенсивністю, стійкістю емоційних реакцій; темпом, енергійністю дій та іншими динамічними, індивідуально-стійкими особливостями психічних станів і проявів, поведінки та діяльності. Однак за всього різноманіття підходів до проблеми вчені і практики визнають, що темперамент є біологічним фундаментом, на якому формується особистість як соціальна істота.

Знання темпераменту майбутніх суднових офіцерів дає змогу передбачити особливості реакції в їх міжособистісній взаємодії та правильно зреагувати на них; індивідуалізувати вимоги відповідно до їх особливостей; сформувати позитивне ставлення до навчальної діяльності та її мотивів для подальшої професійної реалізації.

Мета статті – дослідити та порівняти показники темпераменту до формувального етапу дослідження та після нього і визначити роль темпераменту у формуванні професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів.

Для досягнення цілісного розуміння професійно значущих якостей майбутніх офіцерів, виявлення впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на їх формування було використано психодіагностичний метод дослідження. Так, за тестом Г. Айзенка було виявлено індивідуальні типологічні компоненти та зінтерпретовано отримані результати. Ці показники визначення типу темпераменту є важливими для дослідження психологічних особливостей майбутніх офіцерів, оскільки дають змогу впливати на навчальну діяльність і враховувати перебіг різних психічних процесів, викликаних емоціогенними чинниками, психолого-педагогічними впливами.

Як стверджує І. Павлов, темперамент є «основною рисою індивідуальних особливостей особистості» [5]. Отже, темперамент є біологічно зумовленим показником, і під впливом соціального на ньому формується характер, розвиваються індивідуальні якості особистості.

За методикою Г. Айзенка, після відповідей на 57 питань було визначено темперамент досліджуваних. Показники темпераменту мають фіксуватися в таких межах: флегматики – від 1 до 7, меланхолики – від 8 до 11, сангвініки – від 12 до 18, холерики – від 19 до 24 правильних відповідей згідно з ключем означеного тесту [7].

Показники моделі, запропоновані Г. Айзенком, включають у себе три чинники: екстраверсія-інтроверсія, нейротизм – емоційна стабільність, психотизм, два з яких стосуються емоційності та спілкування. Так, чинник нейротизму вказує на емоційну стабільність, що характеризується схильністю до злості та роздратування на одному полюсі й емоційною стабільністю на іншому. Другий чинник – інтроверсія-екстраверсія – окрім інших рис включає в себе і деякі динамічні параметри міжособистісної комунікації, що є важливою якістю для навчального процесу та майбутньої професійної самореалізації суднових офіцерів. Для екстравертів властиві виразність, жива міміка, а для інтровертів – мала виразність, стриманість.

Дослідження проводилося на базі вищого навчального закладу Херсонська державна морська академія. Об'єктом експериментального дослідження протягом 2010–2014 років були курсанти першого та четвертого курсів факультетів судноводіння та суднової енергетики. У ході проведеної роботи в експериментальному психолого-педагогічному дослідженні добровільно взяло участь по 140 осіб першого та четвертого курсів, що складає 280 респондентів.

У нашому випадку отримані результати характеризують особливості міжособистісної комунікації, уміння не замикатися в собі, взаємодіяти з іншими, довірливість, уміння контролювати емоції та почуття. Результати наведено у таблиці 1.

Показники проведеного дослідження за методикою Г. Айзенка курсантів 1 курсу до експерименту

	Низький		Середній		Високий	
	Норма за методикою	1 курс	Норма за методикою	1 курс	Норма за методикою	1 курс
Сангвінік	1-11	8	12-18	-	19 і більше	-
Флегматик	1	-	5	-	7	-
Холерик	14	5,3	19	-	24	8,5
Меланхолік	5	5,7	8	-	11	-
Екстраверсія	12	-	15	15	19	-
Інтроверсія	5	-	7	-	9	-
Нейротизм	7	11,2	15	-	19	13,3
Шкала соціальної сприйнятливості	менше 4	-	4	-	більше 4	4,6

Серед курсантів першого курсу переважають за типом темпераменту сангвініки 8 %, флегматиків – 6,5 %, меланхоліків – 5,7 %, холериків – 5,3 %. Акцентуємо увагу на тому, що загальний показник у першій групі становить 69,11 %, тобто наявність неправдивих відповідей на запитання, оскільки досліджувані мають бажання представити себе в більш сприятливому світлі. Розподіл курсантів за виявом темпераменту наддає змогу простежити суто індивідуальний вплив темпераменту на сприйняття ними умов навчального процесу, а у подальшому – умов тривалого перебування в умовах замкненої системи, одностатевого кола взаємодії, що прирівнюються до екстремальних умов у професійній діяльності.

З огляду на нормативи для вікової категорії осіб від 18 років, було визначено показники екстраверсії в межах 11-14 балів, нейротизму в межах 10-15 балів, соціальної сприйнятливості (шкала соціальною сприйнятливості) у межах 4-5 балів. За умови, що значення було більшим від шести балів, його не брали до уваги, оскільки це вказувало на нещирість відповідей.

За отриманими результатами показники нейротизму в обстежуваній категорії склали 11,2 балів, тобто особи емоційно сприйнятливі до навчального процесу. Унаслідок навчального навантаження виникають коливання настроїв, внутрішній неспокій, переживання фобій і страхів; розвиток емоційної нестійкості, тривожності, зниження самооцінки. Доречно зазначити, що отримані показники не виходять за межі норми – від 9 до 13. А це все в комплексі позитивно впливає на формування індивідуальних професійно значущих якостей майбутніх офіцерів.

Показники якостей інтровертованої особистості за тестом Г. Айзенка склали 13,2 балів: на початкових етапах перебування у вищому навчальному закладі досліджувані більше спрямовані на внутрішній світ почуттів і переживань, характер їх поведінки більше пов'язаний з комфортною самотністю, спостереженням за оточенням, а вже після завершення процесу адаптації до навчального процесу показник інтровертованості знижується. Інтроверти стримані, педантичні, пунктуальні, небагатослівні, помірковані, завдяки цьому вони заглиблюються в деталі навчального процесу, адаптуються до нового кола взаємодії.

Показники якостей екстравертованої особистості – 15,0 балів – свідчать, що вони спрямовані назовні, звернені до навколишніх об'єктів і подій, схильні до підвищеної активності, часто переоцінюють свої можливості; здатні діяти, не враховуючи наслідків, діють необачно, не бояться відкрито позиціонувати себе в мікросоціумі; пропускають через себе багато навчальної інформації, адаптуються до виконання певних обов'язків.

Екстравертам властива інтенсивність поведінкових реакцій, активність у жестах, товариськість, виявлення ініціативи, соціальна адаптованість і відкритість внутрішнього світу, що зумовлено гендерними та віковими особливостями.

За нормами шкали соціальної несприятливості 4 бали в досліджуваних дещо завищені показники. Так, показник 4,6 балів пояснюється специфікою їх поведінки – певною демонстративністю й орієнтованістю на соціальне схвалення в очах однокурсників і професорсько-викладацького складу. Вони прагнуть бути кращими, що є ознакою потреби в особистісному зростанні. Графічно порівняльні показники наведено на рис. 1.

Рис. 1. Показники за методикою Г. Айзенка до проведення формувального експерименту

Отже, за методикою Г. Айзенка отримані показники є неперервною сукупністю всіх особистісних якостей, а їх поєднання впливає як біологічно зумовлений чинник на формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів [7].

На формувальному етапі експериментального дослідження професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів було впроваджено програму спецкурсу «Психолого-педагогічні аспекти взаємодії в команді», що передбачала дослідження процесу загального та професійного дорозвитку особистості в онтогенезі. В абсолютній більшості курсантів під впливом когнітивного, мотиваційного та емоційно-вольового компонентів формуються спрямованість на самореалізацію, усвідомлення якостей, які є професійно значущими в подальшій діяльності.

Окрім того, отримані результати формувального експерименту були підтверджені психодіагностичним інструментарієм дослідження. Так, протягом трьох років досліджувані курсанти були задіяні у формувальному експерименті, а на четвертому курсі знову були продіагностовані за тими ж методиками.

Так, за тестом Г. Айзенка було виявлено індивідуальні типологічні компоненти та зінтерпретовано отримані результати.

Доцільно зауважити, що кожній особистості властиві всі чотири типи темпераменту, проте домінантним є один. Тому в дослідженні було отримано такі результати: частка сангвініків – 10 %; флегматиків – 9,3 %; меланхоліків – 7,5 %, холериків – 7,1 %. Ми акцентуємо увагу на тому, що індивідуальні біологічні показники впливають на формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів, і тому їх з'ясування є доречним для нашого дослідження. Результати показано в таблиці 2.

Показники за методикою Г. Айзенка курсантів 4 курсу після формувального експерименту

	Низький		Середній		Високий	
	Норма за методикою	4 курс	Норма за методикою	4 курс	Норма за методикою	4 курс
Сангвінік	1-11	10	12-18	-	19 і більше	-
Флегматик	1	-	5	-	7	9,3
Холерик	14	7,1	19	-	24	-
Меланхолік	5	7,5	8	-	11	-
Екстраверсія	12	14,4	15	-	19	-
Інтроверсія	5	-	7	-	9	12,5
Нейротизм	7	-	15	9	19	-
Шкала соціальної сприйнятливості	менше 4	-	4	-	більше 4	4,5

З огляду на нормативи для вікової категорії осіб від 18 років, було виявлено показники екстраверсії в межах 11-14 балів, нейротизму – у межах 10-15 балів, соціальної сприйнятливості – у межах 4-5 балів. За умови, що показники були більшими ніж 6 балів їх не брали до уваги, оскільки вони були неконгруентними. Тож за його результатами відрізняються показники нейротизму в обстежуваній категорії – 9,0 балів, тобто четвертому курсі підвищується емоційна сприйнятливість і професійна спрямованість не тільки на поведінковому, а й на особистісному рівні.

Показник якостей інтровертованої особистості за тестом Г. Айзенка – 12,5 бали: цьому етапі вони адаптовані до навчальної діяльності, й відбулося закріплення набутих знань на практиці в реальних умовах. Вони виявляють стриманість, педантичність, пунктуальність, поміркованість, завдяки розсудливості заглиблюються у сутність речей і подій. У них простежуються навички підпорядкування наказам і розпорядженням, проте можуть спостерігатися тимчасові прояви роздратованості, а також вони занурені у внутрішній світ відчуттів і переживань. Показники якостей екстравертованої особистості курсантів четвертого курсу – 14,4 балів, що свідчить про спрямування осіб на зовнішні події, звернення на навколишні об'єкти, вони більш комунікабельні, активні, уміють відстояти власну думку, здатні опрацювати багато інформації, виявляють імпульсивну поведінку, мають жваву міміку й пантоміміку, виявляють ініціативність, соціально-професійну адаптованість і відкритість.

За норми шкали соціальної сприйнятливості в 4 бали в нашому дослідженні показники перебувають у межах норми – 4,5 бали. Графічно ці результати наведені на рис. 2.

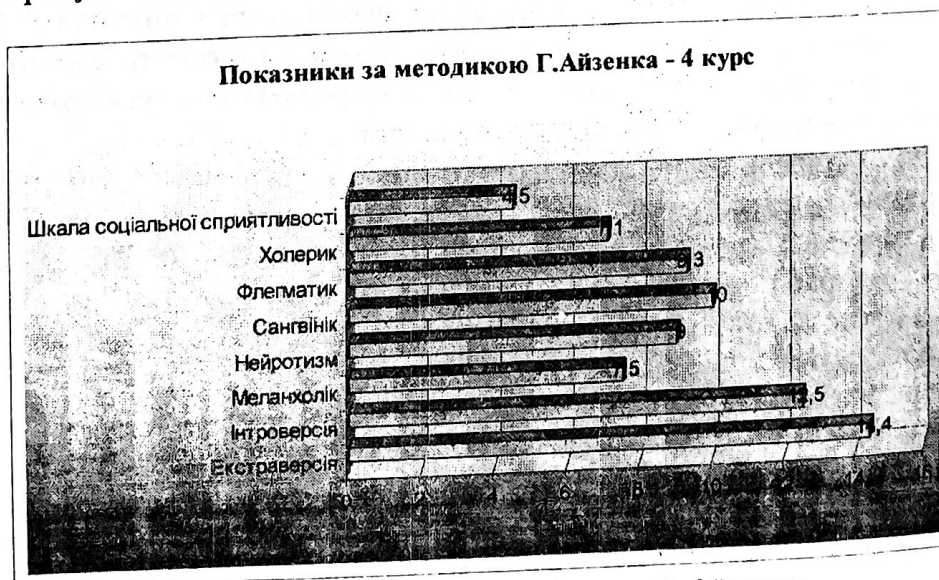

Рис. 2. Показники за методикою Г. Айзенка після проведення формувального експерименту

Отже, за методикою Г. Айзенка індивідуальні психологічні особливості в їх сукупності були підґрунтям формування професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів у процесі навчальної діяльності за допомогою не тільки технічного, а й суспільно-гуманітарного циклу дисциплін.

Таким чином, роль темпераменту у формуванні професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів безсумнівна, а порушена у статті проблема потребує більш детального вивчення, яке може бути здійснене в подальших наукових розвідках.

Література:

1. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 400 с. – (Психологи Отечества : избр. психолог. Труды : в 70 т.).
2. Клищевская М. В. К проблеме профессионального развития / М. В. Клищевская // Вестник МГУ. – М., 2001. – № 4. – С. 3-12.
3. Ковалев А. Г. Психология личности / А. Г. Ковалев. – [Изд. 3-е, перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 2007. – 391 с.
4. Лазурский А. Ф. Классификация личностей / А. Ф. Лазурский // Психология индивидуальных различий : тексты / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М., 2000. – С. 179-198. – (Хрестоматия по психологии).
5. Павлов И. П. Общие типы высшей нервной деятельности животных и человека : избранные труды / И. П. Павлов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1951. – 616 с.
6. Профессиональная педагогика : учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям / С. Я. Батышев, Г. М. Романцев, Б. С. Гершунский, А. М. Новиков ; под. ред. С. Я. Батышева, А. М. Новикова. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. – 512 с.
7. Психологическая диагностика : [учебное пособие] / под ред. К. М. Гуревича, Е. М. Борисовой. – [2-е изд., испр.]. – М. : Изд-во УРАО, 2000. – 304 с.
8. Санникова О. П. Эмоциональность в структуре личности / О. П. Санникова. – Одесса : Хорс, 1995. – 364 с.

Бабышена М. И.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ РОЛИ ТЕМПЕРАМЕНТА КАК БИОЛОГИЧЕСКИ ОБУСЛОВЛЕННОГО ФАКТОРА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ЗНАЧИМЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ СУДОВЫХ ОФИЦЕРОВ (ПО МЕТОДИКЕ Г. АЙЗЕНКА)

В статье исследовано с помощью методики Г. Айзенка важный социальный детерминант – темперамент. Обнаружены индивидуально типологические компоненты будущих судовых офицеров и проинтерпретированы полученные результаты, которые дадут возможность предусмотреть особенности реакции в межличностном взаимодействии будущих специалистов и правильно среагировать на них; индивидуализировать требования в соответствии с их особенностями; сформировать позитивное отношение к учебной деятельности и ее мотивам для последующей профессиональной реализации. Показана сравнительная характеристика показателей темперамента будущих судовых офицеров до формировочного этапа исследования и после него.

Ключевые слова: темперамент, профессионально значимые качества будущих судовых офицеров.

Babyshena M.

DETERMINATION OF THE ROLE OF TEMPERAMENT AS THE BIOLOGICALLY CONDITIONED FACTOR IN THE PROCESS OF FORMATION OF PROFESSIONALLY SIGNIFICANT QUALITIES OF FUTURE MARINE OFFICERS (BY THE METHOD OF H. EYSENK)

The article studies temperament as an important social determinant by the method of H. Eysenk. The individual typological components of future marine officers are defined and the obtained results are interpreted which enable to foresee the peculiarities of the reaction in interpersonal co-operation of future specialists and to react correctly on them; to individualize requirements in accordance with the peculiarities; to form a positive attitude to educational activity and its motives for the further professional fulfillment. The comparative analysis of temperament indicators of future marine officers prior to the forming stage of research and on its completion is given. The author emphasizes that the individual psychological peculiarities as a whole are the basic concepts of formation of professionally significant qualities of future marine officers in the process of educational activity not only by the technical disciplines but the humanities as well. It is proved that the obtained indicators by the method of H. Eysenk are a continuous summation of all personal qualities and their combination influence upon formation of professionally significant qualities of future marine officers. The indicators determination of temperament type are important for research of psychological peculiarities of future officers, as it enables to influence upon educational activity and take into account progress of different psychical processes which are caused by emotiogenic factors, psychological and pedagogical influences.

Keywords: temperament, professionally significant qualities of future marine officers.

УДК 378.147:802.0:656.6.61(04)(06)

Барсук С. Л.

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШЛЯХОМ НАВЧАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ

У статті здійснено аналіз стратегій навчання іноземної мови, досліджено різні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до визначення та розподілу стратегій за їхніми функціями, запропоновано набір стратегій необхідних для розвитку умінь діалогічного мовлення на засадах комунікативно-когнітивного підходу до навчання іноземної професійного дискурсу, обґрунтовано специфіку та функції стратегій у досягненні комунікативної мети, а також наведено приклади використання стратегічного мовлення для формування комунікативної компетенції у професійному середовищі фахівців морського торговельного флоту. Акцентовано на необхідності навчання студентів умінь і навичок вибору адекватної стратегії ведення професійного дискурсу в межах типових ситуацій.

Ключові слова: комунікативна компетенція, комунікативно-когнітивний підхід професійний дискурс, стратегії навчання.

Головна мета навчання англійської мови – забезпечення практичного володіння мовою випускниками морського навчального закладу – вимагає розроблення ефективної лінгводидактичної моделі навчання, що спрямована на вирішення завдань:

- визначення переліку комунікативних компетенцій у сфері функціонування мови;
- розвиток мовленнєвих умінь та їх складових, що взаємопов'язані та тренують інтегровано;
- тренування навчальних стратегій для вдосконалення навичок і вмінь користуватися мовою поряд із необхідністю оволодіння мовними знаннями.